

Nr 19

Försvarsutskottets betänkande med anledning av motioner om medinflytande för värnpliktiga m. m.

I detta betänkande behandlas i ett sammanhang följande under vårsessionen lämnade motioner, nämligen

dels 1971:94 av herr Björck i Nässjö (m), vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer

1. att kompetensområdet för de kommande "värnpliktsriksdagarna" fastställs till att omfatta frågor rörande de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden och

2. att de politiska ungdomsförbunden ej ges tillfälle att delta i de informationsträffar som föregår valen av ombud till "värnpliktsriksdagarna",

dels 1971:113 av herr Helén m. fl. (fp), vari med hänvisning till motiveringen i motion 1971:86 hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anholder att under värnpliktsutbildningen ökade tillfällen ges till samråd, bättre kontaktmöjligheter för de värnpliktigas ombud liksom för den fast anställda personalen samt ökad kompetens för förbandsnämnderna,

dels 1971:687 av herr Björck i Nässjö (m), vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t påyrkar att särskilda försök med medinflytande för de värnpliktiga företas, särskilt på plutons- och kompaninivå, och att en redovisning ges för den hittills bedrivna verksamheten och de uppnådda resultaten,

dels 1971:697 av herr Svanström m. fl. (c), vari såvitt nu är i fråga föreslagits att riksdagen måtte besluta

att åtgärder vidtages i syfte att öka demokratiseringssträvandena i enlighet med vad som anförts i motionen,

att staten medverkar till bildandet av en värnpliktsorganisation,

att värnpliktsriksdagen utrustas med ett permanent kansli samt

att i den mån föreslagna omDispositioner medför ökade kostnader dessa täcks in genom begränsningar i materielinköp, utbildningstid eller på annat sätt, så att den sammanlagda kostnaden för försvaret under budgetåret 1971/72 kan hållas inom den kostnadsram som departementschefen föreslagit.

Utskottet har fått remissyttranden över motionerna från överbefälhavaren, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund och Moderata ungdomsförbundet samt en arbetsgrupp som tillsatts av 1971 års värnpliktskonferens. I en bilaga till detta betänkande lämnas en redogörelse för innehållet i yttrandena.

Nuvarande former för samråd och medinflytande

Personalvårdsbyrån i försvarsstaben är krigsmaktens centrala organ för personalvård. Den skall biträda överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna m. fl. vid ledning av den personalvårdande verksamheten. I personalvårdsorganisationen ingår vidare personal vid regionala staber samt vid förband och utbildningsanstalter.

Som ett rådgivande organ till Kungl. Maj:t fungerar försvarets personalvårdsnämnd med företrädare för politiska partier, ungdomsorganisationer samt vissa andra organisationer och myndigheter.

Formerna för samråd och medinflytande inom det militära försvaret regleras i tjänstereglementet för krigsmakten. I kap. 12, som handlar om personalvård m. m., anges vilka organ som skall finnas för tillvaratagande av de värnpliktigas och den fast anställda personalens intressen. Enligt beslut av Kungl. Maj:t anordnas dessutom sedan ett par år tillbaka en årlig konferens för värnpliktiga som fullgör grundutbildning eller motsvarande utbildning. En tidning, avsedd för de värnpliktiga, beräknas komma ut med sitt första nummer inom kort.

Organ för samråd m. m.

Tjänstereglementet för krigsmakten innehåller föreskrifter om kompaniassistent, samarbetsnämnd, förbandsnämnd och företagsnämnd. Av intresse i detta sammanhang är också skyddskommittéerna och deras verksamhet.

På varje kompani och motsvarande enhet inom krigsmakten skall finnas en *kompaniassistent* med uppgift att biträda kompanichefen vid handläggningen av personalvårdsfrågor. Han utses av kompanichefen bland tre av de värnpliktiga valda kandidater och har assistentuppgiften som en bisyssla. Kompaniassistenten tillhör förbandsnämnden och är skyddsombud för de värnpliktiga.

På varje garnisonsort skall finnas en *samarbetsnämnd*. Denna är sammansatt av företrädare för militära instanser, civila myndigheter, organisationer och andra intressenter på och omkring garnisonsorten. Nämndens uppgift är att behandla militära och civila frågor av gemensamt intresse.

Vid alla regementen, skolor och flottiljer samt ombord på större fartygsenheter skall det finnas en *förbandsnämnd*. Förbandschefen är ordförande i nämnden, som i övrigt består av personalvårdsofficeren, konsumenten (personalvårdsassistenten), alla kompaniassistenter och en av de värnpliktiga direkt vald representant från varje kompani. Nämnden sammanträder minst sex gånger under utbildningsåret.

Förbandsnämnden är de värnpliktigas forum för att väcka frågor och förslag samt få eller ge information. I nämnden kan alla slag av personalvårdsfrågor i vid mening behandlas men därutöver även t. ex. utbildningsmetoder. Trivselsfrågor brukar tillhöra de vanligare uppgifterna.

Förslagsverksamheten för värnpliktiga skall gå genom förbandsnämnden och kan gälla varje slag av verksamhet inom försvaret. Goda förslag belönas genom en för försvaret gemensam central bedömningsnämnd. Förbandschef kan, efter förbandsnämndens hörande, i vissa fall besluta om belöning upp till ett belopp av 200 kr.

Kungl. Maj:t har 1968 beslutat att förbandsnämnderna skall få fatta beslut om användning av medel för trivselfrämjande åtgärder under året, som förbandschef ställer till förfogande. Nämnden beslutar även om viss representation i andra organ men fattar i övrigt inte beslut.

För den anställda personalen vid ett förband skall finnas en *företagsnämnd*. I nämnden ingår till lika antal representanter för förbandsmyndigheten och för de anställda. De senare utses av personalorganisationerna. Förbandschefen fungerar i allmänhet som ordförande.

Företagsnämndens uppgift är att genom samråd och information mellan förbundet och de anställda verka för bästa möjliga arbetsresultat och arbetstillfredsställelse. Mer väsentliga frågor skall behandlas i nämnden, innan förbandschefen fattar beslut. I vissa frågor kan nämnden fatta beslut, t. ex. i fråga om ersättning för goda förslag eller användning av vissa medel som finns för att främja trivseln.

För det militära försvarets del har de centrala instanserna bland myndigheter och organisationer kommit överens om att inrätta en försvarets centrala företagsnämnd. Denna ger vägledning, ordnar utbildning och samordnar verksamheten på olika sätt.

Vid alla arbetsställen inom försvaret, där minst 50 personer tjänstgör, skall finnas en *skyddskommitté* för handläggning av arbetarskyddsfrågor. I kommittén ingår företrädare för myndighet och anställda samt – vid förband m. m. – värnpliktiga. De senare är representerade av den kompaniassistent som är utsedd av förbandsnämnden.

Skyddskommitténs uppgifter kan också fullgöras av företagsnämnd.

Försvarets centrala arbetarskyddsnämnd är samarbetsorgan för de centrala myndigheterna och organisationerna inom det militära försvaret.

Värnpliktskonferens

Kungl. Maj:t uppdrog i september 1969 åt överbefälhavaren att årligen, med början år 1970, anordna en konferens för värnpliktiga (s. k. värnpliktsriksdag). Ändamålet med denna skulle vara att bereda de värnpliktiga tillfälle att föra fram förslag angående de värnpliktigas villkor och förhållanden. Fr. o. m. 1971 års konferens har kompetensområdet utvidgats och ändamålet skall nu vara att bereda de värnpliktiga tillfälle att framföra förslag och behandla frågor rörande försvaret.

Konferensen anordnas för värnpliktiga som fullgör grundutbildning eller motsvarande utbildning och skall äga rum före mars månads utgång. Till konferensen som pågår i högst tre dagar samlas ombud från varje förband, skola e. d. Ombuden väljs genom allmänna val bland de värnpliktiga på förbandet.

Varje värnpliktig har rätt att nominera en person till ombud. Han har

också rösträtt. Valet är hemligt, dvs. röstningen sker med slutna valsedlar eller hálkört i valkassetter. Om den värnpliktige är sjuk eller på övning kan röstning ske med ombud.

Förbandsnämnden utgör valnämnd. Den sköter valet och endast kandidatlista som är framställd genom förbandsnämnden är tillåten. Sammanrökningen sker fr. o. m. 1972 försöksvis vid länsstyrelsernas data-centraler.

Varje värnpliktig har också rätt att avge motioner för behandling vid konferensen. Dessa remitteras vid konferensen efter ämnesområde till speciella utskott. Arbetet i dessa utskott resulterar i utskottsutlåtanden, vilka sedan debatteras och går till omröstning. Beslut av värnpliktskonferensen överlämnas till chefen för försvarsdepartementet.

Information om värnpliktskonferensen delges de värnpliktiga på tjänstetid, om möjligt vid gemensamt möte på förbundet eller utbildningsanstalten. I Sveriges riksdag representerade politiska partiers ungdomsförbund skall beredas tillfälle att lämna information om vederbörande förbunds försvarspolitiska program m. m. Sådan information kan lämnas vid möte eller sammankomst som vederbörande förbund anordnar vid förbundet eller utbildningsanstalten. Varje förbund får därvid disponera en tjänstefri kväll i lokal som upplåts av förbundet. Deltagande i sådant informationsmöte eller sammankomst är frivilligt.

Värnpliktskonferensen får utse en arbetsgrupp om högst nio värnpliktiga med uppgift att till nästa års konferens studera vid konferensen fattade beslut och delta i förberedelserna för nästa års konferens. En av de värnpliktiga i arbetsgruppen skall för dessa uppgifter fullgöra återstående grundutbildning vid försvarsstabens personalvårdsbyrå. Övriga medlemmar av arbetsgruppen skall beredas tillfälle att delta i sammanträden med arbetsgruppen i den utsträckning som chefen för personalvårdsbyrån bestämmer.

Värnpliktstidning

Under anslaget Försvarets personalvård: Fritidsverksamhet m. m. har för budgetåret 1971/72 anvisats 100 000 kr. för framställning av en publikation, huvudsakligen avsedd för värnpliktiga under utbildning. En organisationskommitté med representanter från försvarsdepartementet, försvarsstabens personalvårdsbyrå och pressavdelning samt de värnpliktiga håller på med förberedelsearbetet. Tidningen, som fått namnet Värnplikts-Nytt, beräknas komma ut med sitt första nummer i december. Man räknar med en upplaga på 25 000 exemplar.

Försök med fördjupad företagsdemokrati inom försvaret

Försök med olika former av fördjupad företagsdemokrati och ökat medinflytande för såväl anställd som värnpliktig personal förekommer redan i viss omfattning. Överbefälhavaren avser emellertid att mer organiserat än hittills genomföra försök med utveckling av de anställdas

och de värnpliktigas medinflytande. Förberedelser härför pågår och försöken beräknas kunna ta sin början i maj-juni 1972.

Avsikten är att pröva en vidare utveckling av företagsdemokratien inom försvaret i syfte att ge alla personalkategorier ökade möjligheter att påverka villkor och förhållanden som råder i arbetet och arbetsmiljön samt medverka i utvecklingen av verksamheten som helhet. Denna försöksverksamhet kommer först att inriktas på försök i begränsad skala för att få ett antal framgångsvägar prövade och därmed ett ökat erfarenhetsunderlag. Senare kommer försöken att utvidgas, varvid strävan skall vara att efter studier och mätning med större säkerhet fastställa effekterna av olika åtgärder. Först därefter kan erforderliga enhetliga riktlinjer utfärdas.

En utgångspunkt för försöken är att de måste bedrivas så, att skillnaden mellan verksamhet i fred och krig framträder. Verksamheten i fred måste ta hänsyn till de krav som krigsförhållandena ställer. Utbildningen i fred syftar till verksamhet i krig. Detta förhållande utesluter emellertid inte att fredsverksamheten till avsevärd del ger utrymme för företagsdemokratiska försök och idéer.

De planerade försöken omfattar vissa centrala myndigheter, förband och skolor. Berörda centrala myndigheter träffar överenskommelse med personalorganisationerna om försökens syfte, inriktning och principiella omfattning. Överbefälhavaren och centrala förvaltningsmyndigheter i övrigt ger på denna grundval gemensamt ut riktlinjer för försöksverksamheten.

Försöksverksamheten vid förband berör tills vidare värnpliktiga under grundutbildning. Deras möjligheter att få del i ett ökat medinflytande begränsas av tjänstgöringstiden. De skall emellertid genom ökat medinflytande få bättre möjlighet till bl. a. insikt i och förståelse för försvarets funktion och dess krav på den enskilde. I samband med försöksverksamheten utfärdas efter Kungl. Maj:ts medgivande — utan hinder av bestämmelserna i tjänstereglementet för krigsmakten — provisoriska bestämmelser för kompaniassistent, kompaninämnd och förbandsnämnd.

Försöksverksamheten ersätter inte utan kompletterar nuvarande former av medinflytande för värnpliktiga, t. ex. kompanichefens respektive plutonchefens "timme". Lokala initiativ med t. ex. kompaninämnder skall vidareutvecklas i nära överensstämmelse med de nya bestämmelserna.

Motionerna

Motionen 1971:113 hänvisar till motionen 1971:86, i vilken föreslås ett antal reformer som kan öka medborgarnas inflytande över samhällets utveckling. Under rubriken Demokrati i försvaret lämnas en bred översikt med synpunkter på nuvarande former för samråd och medinflytande. Miljön inom försvaret ställer enligt motionen numera helt andra krav i dessa hänseenden än tidigare.

I den gamla armé där man opererade med starkt koncentrerade förband och med få rörelsescheman kunde den enskilde soldaten ges enkla roller, alltid hänvisade till order uppifrån. Ett rörligare och mer invecklat försvar med större vikt på små grupper kräver väsentligt mycket mer av den enskildes egna beslut, hans förmåga att anpassa sig till nya situationer.

Beroendet av materiel, ofta mycket komplicerad sådan, gör försvaret till en samverkan mellan specialister. Försvarets nyckelord när det gäller utbildning kan därför inte som förr vara lydnad och rutinhandlingar utan måste främst vara samverkan och delat ansvar.

Motionärerna konstaterar att försvaret tidigare än flertalet andra sektorer aktiverade *samrådsorgan* för den anställda personalen och att förbandsnämnder och andra nämnder med värnpliktiga också har prövats i åtskilliga år. Detta räcker emellertid inte. De värnpliktiga måste – anser motionärerna – få en vidgad information och möjligheter för ett samråd i sådana fastställda former att de regelbundet kan redovisa sin uppfattning om redan genomgången utbildning och föra fram förslag till förbättringar.

Behovet av samråd bör enligt motionen i första hand tillgodoses på kompaninivå. Det föreslås att försöksverksamhet inleds för att snarast finna former för kompaninämnders verksamhet. De redan etablerade förbandsnämndernas roll i detta sammanhang uppmärksammas även. Motionärerna anser att förbandsnämndernas kompetens bör vidgas och deras arbetsformer utvecklas.

I motionen understryks sambandet mellan kraven på utbildningsresurser inom försvaret och förhållandena för den anställda personalen. Att motionen främst tar upp de värnpliktigas medinflytande sägs inte betyda att man underskattar de fast anställdas krav på medbestämmande i olika former.

Även motionen 1971:697 tar upp medinflytande inom försvaret. Motionären anser att företagsdemokratins rätt utformad kan bli grundläggande i sådant sammanhang. Han uttalar sig också för en du-reform på det militära området.

Tre av motionerna behandlar *värnpliktskonferenserna*, deras kompetensområde, behovet av ett fast kansli och de politiska ungdomsförbundens medverkan.

I motionen 1971:94 vänder motionären sig mot den utvidgning av kompetensområdet som skett och som innebär att konferensen skall dryfta frågor rörande försvaret, inte som förut endast rörande de värnpliktigas villkor och förhållanden. Risker är – framhåller motionären – stor att konferenserna förvandlas till meningslösa debattföreläsningar om försvarsfrågan i stort, med fritt spelrum för olika försvarsfientliga grupper att sabotera de värnpliktigas fackliga strävanden. I motionen yrkas att målsättningen för framtiden klart avgränsas att avse frågor som rör de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden.

En motsatt uppfattning kommer till uttryck i motionen 1971:697. Ytterligare åtgärder bör enligt motionären komma till för att ge konferenserna en status av demokratiskt genomförd debatt omkring alla med

försvaret sammanhängande problem.

Enligt samma motion bör ett permanent kansli tillskapas för att under året fånga upp synpunkter från de värnpliktiga. Även motionen 1971:86 tar upp behovet av en fast organisation som kan bidra till att inte samma fråga diskuteras mycket år efter år utan att nytt material tillkommit. Utformningen av organisationen bör enligt motionärerna i första hand ankomma på värnpliktskonferenserna själva och de av dem utsedda.

De politiska ungdomsförbundens roll i samband med värnpliktskonferenserna behandlas i motionen 1971:94. Att som nu sker låta ungdomsförbundens ordna informationsträffar i samband med val av ombud till "värnpliktsriksdagen" anser motionären inte lämpligt. För framtiden bör ungdomsförbunden inte tilldelas någon roll i samband med utseendet av ombud, vid informationsträffar etc.

Motionen 1971:697 tar upp frågan om en *värnpliktsorganisation*. Enligt motionären bör staten snarast ta initiativ för att skapa en sådan organisation, som kan hävda de värnpliktigas intressen i alla sammanhang.

Genom motionen 1971:687 uppmärksammas slutligen de nu aktuella *försöken med fördjupad företagsdemokrati*. Stor uppmärksamhet måste enligt motionären ägnas medinflytandet för de värnpliktiga. Han anser att försök med fördjupad företagsdemokrati inom försvaret är av särskilt intresse, dels beroende på att försvaret är en av landets största organisationer, dels också på grund av dess breda kontakt med halva befolkningen genom värnpliktssystemet.

Utskottet

Sveriges säkerhetspolitiska inriktning kräver uppoffringar av olika slag, inte minst av den manliga ungdomen eftersom vårt försvar är grundat på allmän värnplikt.

Det militära försvaret ställer mycket stora krav på individens handlingsförmåga. Detta gäller såväl den fast anställda personalen som de värnpliktiga. Motionen 1971:86 uttrycker detta mycket klart. Utskottet delar uppfattningen att samverkan och delat ansvar har mycket stor betydelse. Härmed har utskottet också uttalat sig för ett medinflytande för dem som är verksamma inom försvaret.

Det finns all anledning att uppmärksamma förhållandet mellan krigsmakten och människan i försvaret. För krigsmakten som samhällssektor gäller det att effektivt utnyttja tillgängliga resurser och så kan ske om beslut - inom ramen för de övergripande målen - fattas på den nivå där sakkunskap finns. Individen måste å sin sida kunna se sammanhanget mellan den personliga arbetsinsatsen och det övergripande målet för att uppleva sin insats som meningsfull. Man måste alltså beakta den enskildes situation, vare sig han är fast anställd eller värnpliktig.

Som framgår av den lämnade redogörelsen har man inom det militära försvaret kommit ganska långt, när det gäller samråd och medinflytande. Man är också beredd att pröva nya former härför. Det finns emellertid även i fred en gräns för hur långt man bör gå på den vägen, och det får anses

välbetänt att — som överbefälhavaren nu gör — förbereda en brett upplagd försöksverksamhet för att se hur en fördjupad företagsdemokrati inom försvaret fungerar. Resultaten av dessa försök bör avvaktas, innan mera genomgripande förändringar beslutas.

Utskottet övergår här efter till att behandla de olika delfrågor som aktualiseras i motionerna och som remissinstanserna yttrat sig om. Remissvaren finns redovisade i en bilaga till detta betänkande.

Ett par motioner tar upp frågor om *samråd* och *medinflytande*. I motionen 1971:113 föreslår motionärerna, med hänvisning till motive- ringen i motionen 1971:86, att det under värnpliktsutbildningen skall ges ökade tillfällen till samråd, bättre kontaktmöjligheter för de värnpliktigas ombud liksom för den fast anställda personalen samt ökad kompetens för förbandsnämnderna. Motionen 1971:697 innehåller ett allmänt yrkande att åtgärder vidtas i syfte att öka demokratiseringssträvandena inom försvaret.

Motionärerna får stöd av de politiska ungdomsorganisationer som yttrat sig liksom av arbetsgruppen från 1971 års värnpliktskonferens. De är alla ense om att åtgärder behövs för att öka de värnpliktigas medinflytande inom försvaret. Förbandsnämndernas verksamhet bör ses över och ökade tillfällen ges till samråd på kompani- och plutonsnivå. Moderata ungdomsförbundet och SSU uttalar sig för att förtroenderåd inrättas på alla nivåer inom förbanden. Vad gäller den fast anställda personalen är det nödvändigt och angeläget att ett fungerande forum för medbestämmande och medinflytande skapas, framhåller SSU.

Det föreligger — såvitt utskottet kan finna — knappast några principiella meningsskiljaktigheter i de frågor som här berörs. Avsikten är ju också att pröva ett system med fördjupad företagsdemokrati inom försvaret. Utskottet förutsätter att de synpunkter på samråd och medinflytande som framförts i motionerna 1971:86, 1971:113 och 1971:697 därvid beaktas.

Ett betydelsefullt inslag i strävandena efter utökat samråd utgör de *värnpliktskonferenser* som staten började anordna år 1970. Motionen 1971:94 tar upp idén med dessa konferenser och behandlar konferensernas kompetensområde och de politiska ungdomsorganisationernas roll i samband med konferenserna. I motionen 1971:697 framhålls behovet av en permanent kansliorganisation för verksamheten.

Avsikten med dessa värnpliktskonferenser är att bereda de värnpliktiga tillfälle att framföra förslag och behandla frågor rörande försvaret. I motionen 1971:94 yrkas att kompetensområdet i framtiden begränsas att gälla de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden. Det finns enligt motionären eljest en risk för att frågor som rör de värnpliktiga kommer att hamna i skymundan av stora debatter om försvarets vara eller icke vara och dess utformning och målsättning.

Bland remissinstanserna är man enig om att idén med värnpliktskonferenser är riktig. Delade meningar råder emellertid om målsättningen. Erfarenheterna från årets värnpliktskonferens bestyrker enligt Moderata ungdomsförbundet farhågorna för en olycklig utveckling av debatten i det

fall den förs med den rubrik som fastställts av statsmakterna. SSU och arbetsgruppen från 1971 års värnpliktkonferens är av motsatt uppfattning. Arbetsgruppen menar att de s. k. fackliga frågorna på intet sätt kom i skymundan vid konferensen.

Värnpliktskonferenserna anordnas för att de värnpliktiga skall få debattera frågor av gemensamt intresse, och de värnpliktiga bör enligt utskottets mening så långt möjligt själva få bestämma vad som skall avhandlas. Såvitt utskottet kan finna ger erfarenheterna hittills inte anledning att överväga någon begränsning i förhållande till vad som nu gäller för 1972 års konferens.

De politiska ungdomsförbundens roll i samband med värnpliktskonferenserna berörs i motionen 1971:94. Att som nu sker låta ungdomsförbunden ordna informationsträffar i samband med val av ombud anser motionären inte lämpligt. Han hemställer att ungdomsförbunden inte skall ges tillfälle delta i sådana informationsträffar.

Moderata ungdomsförbundet framhåller i sitt yttrande att kritik mot de politiska ungdomsförbundens deltagande framförts såväl 1970 som 1971. SSU anser att ungdomsförbundens aktivitet är att se som ett nödvändigt led i en ökad och förbättrad kontakt mellan försvaret och det civila samhället. Det är — konstaterar SSU — de värnpliktiga och inte de politiska ungdomsförbunden som har rätt att nominera ombud, och några partibeteckningar förekommer inte på valsedlarna. Enligt arbetsgruppen från 1971 års värnpliktskonferens skulle det vara en icke önskvärd begränsning av värnpliktskonferenserna om de politiska ungdomsförbunden uteslängdes från debatten inför och omkring värnpliktskonferensen.

De politiska ungdomsförbundens roll i sammanhanget bör självfallet inte underskattas. De har sedan länge visat stort intresse för värnpliktsfrågor och har haft stor betydelse för värnpliktskonferensernas tillkomst. Utskottet kan inte se annat än att de även i fortsättningen har en uppgift att fylla. Det finns inte anledning tro att förbunden skall utnyttja värnpliktskonferenserna till annat än sedvanlig information om sina politiska värderingar. Utskottet kan inte heller se att förbunden genom sina informationsträffar har möjligheter att bestämma konferensernas förlopp. Det bör få ankomma på de värnpliktiga själva att avgöra, om de vill ta del av den information som förbunden ger och att ta ställning till information som är politiskt färgad.

I motionen 1971:697 föreslås att värnpliktskonferensen utrustas med ett permanent kansli. Detta avstyrks av Moderata ungdomsförbundet som befarar att arbetet i alltför hög grad kommer att skötas från detta kansli, utan att de värnpliktiga får det inflytande som kan krävas. Däremot anses det väsentligt att de arbetsgrupper som utses erhåller erforderlig hjälp. Arbetsgruppen från 1971 års värnpliktskonferens vitsordar för sin del behovet av en organisation som verkar mellan konferenserna.

Som framgår av den redogörelse för värnpliktskonferenserna som lämnats i det föregående, skall arbetsgruppen fungera som ett verkställande organ mellan konferenserna. Den är knuten till försvarsstabens personalvårdsbyrå, som bestrider gruppens utgifter och ger den service med skriv-

hjälp, olika offentliga handlingar m. m. Utskottet har intet att erinra mot att en arbetsgrupp arbetar mellan konferenserna på sätt som nu sker. Erfarenheterna får ge vid handen om detta arrangemang, som enligt överbefälhavaren hittills fungerat tillfredsställande, bör bestå.

I motionen 1971:697 föreslås också att staten skall medverka till bildandet av en *värnpliktsorganisation*. Denna fråga behandlades vid 1971 års värnpliktskonferens, som uttalade sig för en fackorganisation som automatiskt ger samtliga värnpliktiga medlemskap i organisationen. Överbefälhavaren berör detta i sitt yttrande och omtalar att han vid den planerade försöksverksamheten kommer att ta hänsyn till vad konferensen föreslagit.

Utskottet ifrågasätter för sin del starkt, om staten bör ta initiativ till bildandet av en speciell organisation för de värnpliktiga eller för värnpliktiga under grundutbildning. Det hör i första hand få ankomma på de värnpliktiga själva att överväga en åtgärd av detta slag, eftersom frågan är av facklig karaktär.

Som förut omtalats skall det militära försvaret ansluta sig till den *försöksverksamhet* med fördjupad företagsdemokrati som pågår inom statsförvaltningen. Försöksverksamheten skall även omfatta de värnpliktigas möjligheter till ökat medinflytande. Härmed kommer yrkandet i motionen 1971:687 om försöksverksamhet att bli tillgodosett. Utskottet förutsätter att överbefälhavaren successivt redovisar resultaten av försöksverksamheten.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionsyrkandena.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. avslår motionen 1971:94 såvitt avser yrkande att kompetensområdet för de kommande värnpliktskonferenserna fastställs till att omfatta frågor rörande de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden,
2. avslår motionen 1971:94 såvitt avser yrkande att de politiska ungdomsförbunden ej skall ges tillfälle att delta i de informationsträffar som föregår valen av ombud till värnpliktskonferens,
3. avslår motionen 1971:113,
4. avslår motionen 1971:687,
5. avslår motionen 1971:697 såvitt avser yrkande om ökade demokratiseringssträvanden,
6. avslår motionen 1971:697 såvitt avser yrkande att staten skall medverka till bildandet av en värnpliktsorganisation,
7. avslår motionen 1971:697 såvitt avser yrkande att värnpliktskonferensen skall utrustas med ett permanent kansli,

8. avslår motionen 1971:697 såvitt avser yrkande om täckning för ökade kostnader.

Stockholm den 11 november 1971

På försvarsutskottets vägnar

PER PETERSSON

Närvarande: herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustavsson i Eskilstuna (s), fru Eriksson i Stockholm (s), herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Gustafsson i Uddevalla (s), Gustavsson i Ängelholm (s), Pettersson i Kvänum (c), Häll (s), Öhvall (fp), Pettersson i Lund (s), Gustavsson i Nässjö (s), Oskarson (m) och Runesson (s).

Yttranden över motionerna 1971:94, 1971:113, 1971:687 och 1971:697

Yttranden har avgetts av överbefälhavaren, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU), Moderata ungdomsförbundet och arbetsgruppen från 1971 års värnpliktskonferens (arbetsgruppen). De synpunkter på de värnpliktigas situation m. m. som framförts vid remissbehandlingen redovisas här under rubrikerna demokratisering inom försvaret, organisationsfrågor och värnpliktskonferenser.

Demokratisering inom försvaret

Krigsmakten skall enligt *överbefälhavaren* ansluta sig till försöksverksamheten med fördjupad företagsdemokrati inom statsförvaltningen. Samtliga försvarets myndigheter och personalorganisationer har beretts tillfälle att ange dels vilka myndigheter som har möjlighet delta i försöken, dels synpunkter och förslag på försöksverksamhetens utformning. Försöksverksamheten skall även omfatta de värnpliktigas möjligheter till ökat medinflytande.

De demokratiska värderingar som ligger till grund för vår samhällsordning bör — framhåller *SSU* — också prägla försvaret. Det betyder en radikal förändring av beslutsformerna inom försvaret i fråga om de värnpliktigas allmänna förhållanden och utbildning, exempelvis via kompani- och förbandsnämnder. De värnpliktiga bör erhålla vidgad information om, men framför allt reellt inflytande över sin tjänstgöring.

SSU pekar på behovet av åtgärder i syfte att öka demokratiseringssträvandena inom försvaret. De värnpliktiga kan ges inflytande framför allt genom en uthyggd värnpliktsdemokrati på förbanden. Som ett komplement till den statligt anordnade värnpliktskonferensen bör liknande konferenser anordnas på de enskilda förbanden och dess olika nivåer. En värnpliktsdemokrati kan — framhåller *SSU* — utvecklas genom inrättande av värnpliktsvalda förtroenderåd på olika nivåer inom förbanden som ges beslutsfunktioner inom olika för de värnpliktiga väsentliga områden.

Det är enligt *SSU* angeläget att en demokratiseringsprocess så snart som möjligt kan påbörjas, exempelvis genom en omfattande försöksverksamhet.

Det måste enligt *Moderata ungdomsförbundet* ligga i samhällets intresse att den värnpliktige under sin tjänstgöringstid i möjligaste mån får ett positivt intryck av den militära miljön. Även om man genom den allmänna värnplikten kan uppfylla de kvantitativa kraven på försvaret, kommer resultaten av utbildning och tjänstgöring alltid att vara beroende av den värnpliktiges inställning. Förbättrade attityder hos de värnpliktiga förutsätter förbättringar av deras villkor. Det förutsätter enligt förbundet i sin tur att de värnpliktiga i lämpliga former får medverka i beslutsprocesserna.

Förbättringar på detta område kan enligt *Moderata ungdomsförbundet*

ske bl. a. genom att den värnpliktige i större omfattning får möjligheter att påverka sin egen närmiljö. Däremot ser ungdomsförbundet inte förslaget om DU-reform i försvaret som en angelägen fråga. Förbundet är i princip inte emot en sådan reform men anser inte frågan vara avgörande för en demokratisering av försvaret.

Arbetsgruppen konstaterar att ett demokratiskt försvar bidrar till ett demokratiskt samhälle. Arbetsgruppen anser att det nuvarande militärsystemet är högst odemokratiskt. Det är därför nödvändigt med kraftiga åtgärder för att öka de värnpliktigas medinflytande inom försvarsorganisationen.

Enligt arbetsgruppen får en demokratisering av försvaret inte betraktas som en intern försvarsangelägenhet. Det måste initieras en offentlig debatt om hur man skall kunna öka de värnpliktigas medinflytande. Arbetsgruppen, som anser det angeläget att påskynda utvecklingen, menar att en offentlig redovisning snarast bör ske av den hittills bedrivna verksamheten, de planerade försöken och de eventuella uppnådda resultaten.

Organisationsfrågor

Överbefälhavaren berör i sitt yttrande två förslag om en värnpliktsorganisation som diskuterades vid 1971 års värnpliktskonferens. Det förslag som antogs av konferensen avsåg en fackorganisation som automatiskt ger samtliga värnpliktiga medlemskap i organisationen. Det andra förslaget tog sikte på en fristående facklig organisation. Vid en kommande försöksverksamhet med ökat medinflytande för värnpliktiga kommer överbefälhavaren att ta hänsyn till vad konferensen föreslagit.

Överbefälhavaren upplyser vidare att en arbetsgrupp om nio värnpliktiga som tillsattes av årets värnpliktskonferens utgör en form av kansli. Kungl. Maj:t har föreskrivit att arbetsgruppen för sina arbetsuppgifter får anslutas till försvarsstabens personalvårdsbyrå, som bestrider gruppens utgifter och ger den service med skrivhjälp, olika offentliga handlingar m. m., ett arrangemang som uppges ha fungerat tillfredsställande hittills.

De statliga värnpliktskonferenserna utgör ett första steg på vägen mot en demokratisering av värnpliktstjänstgöringen, framhåller SSU. De måste emellertid följas upp med reguljära konferenser såväl på förbandsplanet som på varje nivå inom det enskilda förbandet. SSU anför ytterligare.

Förbandsnämnderna bör ges en mer central roll i arbetet på att förverkliga värnpliktsdemokratin. De bör inte endast ha en rådgivande funktion, utan i vissa frågor beslutande. Detta kan gälla exempelvis fastställande av ordningsregler och ansvaret för marketenterierna. Även i fråga om permission och tjänstledighet bör de värnpliktiga ges medinflytande. Varje enhet inom förbanden bör utse ett av de värnpliktiga valt förtroenderåd.

Vad gäller den fast anställda personalen är det nödvändigt och angeläget att ett fungerande forum för medbestämmande och medinflytande skapas.

SSU anser för sin del inte att staten bör ta initiativ till bildandet av en speciell organisation för de värnpliktiga. Ett sådant initiativ bör övervägas av de värnpliktiga själva.

Moderata ungdomsförbundet behandlar utförligt förbandsnämndens roll i detta sammanhang och konstaterar att denna institution i de allra flesta fall inte har någon reell möjlighet att påverka rådande förhållanden. Det heter härom vidare.

Detta beror bl. a. på att förbandsnämnderna i allmänhet har för få sammanträden. Ofta domineras sammanträdena av närvarande befäl och de frågor man behandlar är ofta inte av någon större betydelse. I de fall åtgärder skall vidtagas är dessa ofta förknippade med ekonomiska beslut, som av naturliga skäl måste fattas på högre nivå.

Ett av de allra största problemen är dock information mellan förbandsnämnden och förbandets värnpliktiga. Nämndens arbete tillkännages ofta endast genom att sammanträdesprotokollen uppsättes på några anslagstavlor inom förbandet. På detta sätt skapas inte något större intresse för nämndens verksamhet. Detta resulterar i sin tur i att de värnpliktiga inte diskuterar frågor som skulle kunna behandlas med deras representanter i nämnden. Kommunikationerna skulle förbättras om ökade möjligheter gavs att under tjänstetid anordna informationsträffar på förbanden, där "dubbelriktad information" kunde utbytas mellan de värnpliktiga och deras representanter i förbandsnämnden. För att nämndens arbete skall upplevas som meningsfullt måste den dessutom ges ökat inflytande, framför allt i frågor om de värnpliktigas trivsel.

Skall nämnderna också ha möjlighet att genomföra beslutade förbättringar måste de få förvalta vissa ekonomiska medel.

Det är dock enligt Moderata ungdomsförbundet inte möjligt – inte ens om avsevärda förbättringar genomförs – att genom förbandsnämnderna tillgodose kraven på inflytande för de värnpliktiga. Ungdomsförbundet anser därför att ytterligare former för inflytande måste skapas. Inrättandet av förtroenderåd på alla nivåer inom förbanden anses kunna förbättra situationen avsevärt.

Varje pluton skall genom val utse ett förtroenderåd bestående av tre personer. Förtroenderådet skall ha till uppgift att vid regelbundna sammanträffanden med plutonsbefälet framföra de värnpliktigas önskemål och synpunkter och diskutera aktuella problem. För att hela plutonen skall kunna hållas informerad, bör dessutom en gång i veckan en timme under tjänstetid ägnas åt information och diskussion mellan förtroenderådet och de övriga plutonsmedlemmarna.

Den representant i plutonens förtroenderåd som erhållit de flesta rösterna skall ingå i kompaniets förtroenderåd. Detta förtroenderåd skall verka på samma sätt som plutonens förtroenderåd, med informationsträffar och diskussioner o. s. v.

Moderata ungdomsförbundet anser att förtroenderådet bör ta över de uppgifter som ävilar kompaniassistenten. Denna befattning bör alltså kunna avskaffas.

Som ett lämpligt led i demokratiseringssträvandena ser *arbetsgruppen* en ökad kompetens för förbandsnämnderna. Enligt arbetsgruppen bör kompetensområdet omfatta, förutom användning av marketenteriöver-

skott och medel för fritidsverksamhet, utbildningens planering och andra frågor som berör de värnpliktigas förhållanden på förbandet. Arbetsgruppen understryker också vikten av att de värnpliktiga får ökade tillfällen till samråd på kompani- men även på plutonsnivå. Detta skulle anpassa försvaret bättre till samhället i övrigt och till den miljö de värnpliktiga kommer från när de rycker in till sin grundutbildning.

Värnpliktskonferenser

De frågor som aktualiserats genom motionerna avser värnpliktskonferensernas kompetensområde, behovet av en fast kansliorganisation för verksamheten och de politiska ungdomsorganisationernas roll i samband med konferenserna.

Överbefälhavaren lämnar följande redogörelse för den syn på kompetensområdet för värnpliktskonferenserna som kommit till uttryck vid 1970 och 1971 års konferenser.

Enligt Kungl. Maj:ts bestämmelser för 1970 års värnpliktskonferens var dess kompetensområde att bereda de värnpliktiga tillfälle "framföra förslag angående de värnpliktigas villkor och förhållanden". I denna fråga beslöt konferensen (med 84 röster mot 83) att bestämmelserna borde vara sådana att konferensen "endast bör behandla frågor som begränsas av den målsättning för vårt försvar som är av Sveriges riksdag – och folket – fastställt". I sitt förslag till bestämmelser till 1971 års värnpliktskonferens anslöt sig överbefälhavaren i sak till denna formulering.

För 1971 års värnpliktskonferens fastställde Kungl. Maj:t att ändamålet skulle vara "att bereda de värnpliktiga tillfälle att i denna ordning framföra förslag och behandla frågor rörande försvaret". Resultatet av detta vidgade kompetensområde var att ett 15-tal av de 456 motionerna till konferensen behandlade frågor, som kunde anses ligga utanför det område som begränsades av formuleringen "de värnpliktigas villkor och förhållanden". Dessa motioner hann dock aldrig behandlas vid plenarsammanträde, därför att de av konferensen, vilken helt styrdes av de värnpliktiga själva, hade placerats mot slutet av föredragningslistan.

SSU anser att samhället bör stimulera de värnpliktiga till att aktivt medverka inte bara i utformandet av deras egen arbetssituation utan också i den allmänna försvarsdebatten. Med denna utgångspunkt anser SSU det naturligt att värnpliktskonferenserna ges rätt att behandla alla försvarspolitiska frågor. Någon risk för att de frågor som rör de värnpliktigas tjänstgöringsvillkor skall hamna i skymundan på grund av den mer allmänna försvarsdebatten anses inte föreligga.

Skapandet av en värnpliktsorganisation tror *Moderata ungdomsförbundet* vara en riktig väg. Det anses dock väsentligt att utformningen av bestämmelserna för en sådan anpassas till de krav som kan ställas på värnpliktsutbildningens effektivitet. Erfarenheterna från värnpliktskonferensen 1971 anses bestyrka farhågorna för en olycklig utveckling av debatten i det fall den förs med den rubrik som fastställts av statsmakterna.

Arbetsgruppen är av motsatt uppfattning och betecknar det som ett

nederlag för de värnpliktigas strävanden om de på värnpliktskonferenserna inte får debattera sin situation i dess helhet. Det är ju inte endast besluten om de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden och rutiner som berör deras situation. Även den försvarspolitiska inriktningen påverkar de värnpliktigas förhållanden.

Arbetsgruppen pekar också på att de s. k. fackliga frågorna på intet sätt kom i skymundan vid 1971 års värnpliktskonferens. På grund av tidsbrist hann konferensen aldrig debattera allmänna försvarsfrågor, vilket alltså innebär att dessa frågor kom att lämna plats för andra frågor.

Moderata ungdomsförbundet avstyrker att värnpliktskonferensen fördes med ett permanent kansli då detta skulle kunna innebära att arbetet i alltför hög grad sköts från detta kansli, utan att de värnpliktiga får det inflytande som kan krävas. Däremot anses det väsentligt att de arbetsgrupper som utses av värnpliktskonferensen erhåller erforderlig hjälp. En värnpliktig personalvårdsassistent bör enligt ungdomsförbundet ställas till gruppens förfogande.

Enligt *arbetsgruppen* är det av yttersta vikt att en organisation inrättas som verkar mellan konferenserna och att denna får i uppdrag att organisera konferenserna. Arbetsgruppen anför härom ytterligare.

1971 års värnpliktskonferens ägnade detta problem stor uppmärksamhet. I det organisationsförslag som antogs innefattades bl. a. ett verkställande utskott med uppgift att bevaka de värnpliktigas intressen under året samt att följa upp konferensen hos de olika beslutsfattande myndigheterna.

När arbetsgruppen skulle påbörja sitt arbete mötte vissa svårigheter, då arbetsgruppen från vissa myndigheters sida inte erkändes. För att undvika detta är det av stor betydelse att ett permanent kansli inrättas för värnpliktskonferensen och att en organisation byggs upp enligt 1971 års värnpliktskonferens beslut.

Beträffande de politiska ungdomsförbunden och deras roll i detta sammanhang gällde - omtalar *överbefälhavaren* - 1970 den bestämmelsen, att förbandschef var skyldig att anordna informationsträffar. För 1971 ändrades bestämmelsen så att de politiska partiernas ungdomsförbund skulle beredas tillfälle att lämna information om de så begärde. Endast SSU och Moderata ungdomsförbundet utnyttjade denna möjlighet, dock ej vid alla förband. Intresset från de värnpliktigas sida betecknas som ringa.

SSU anser det naturligt att de politiska ungdomsförbunden ges möjlighet att sprida information och anordna informationsträffar om sina ståndpunkter i olika försvars- och värnpliktsfrågor. Denna aktivitet är att se som ett nödvändigt led i en ökad och förbättrad kontakt mellan försvaret och det civila samhället. SSU understryker att det är de värnpliktiga och inte de politiska ungdomsförbunden som har rätt att nominera ombud och att några partibeteckningar inte förekommer på valsedlarna.

Moderata ungdomsförbundet erinrar om att det efter den första statliga värnpliktskonferensen framfördes kritik från de flesta inblandade

att de politiska ungdomsförbunden ej skulle medverka. Även på försvarsstaben var man enligt ungdomsförbundet inne på linjen att de politiska ungdomsförbunden ej skulle få hålla informationsmöten inför konferensen. Det oaktat genomfördes ingen ändring i detta hänseende. Då samma kritik på nytt framförts i samband med årets värnpliktskonferens – med bl. a. avhopp från vissa förbund – anser förbundet att argumenten mot de politiska ungdomsförbundens deltagande måste te sig än starkare.

Politik är inte en isolerad företeelse i samhället, konstaterar *arbetsgruppen*. Att olika ställningstaganden i frågor som rör försvaret och de värnpliktigas förhållanden till en viss del beror av politiska ideal finner arbetsgruppen självklart. Det skulle enligt arbetsgruppen vara en icke önskvärd begränsning av värnpliktskonferenserna om de politiska ungdomsförbunden utestängdes från debatten inför och omkring värnpliktskonferensen.

